

Hur
påverkar
förtätningen
stadens
grönstruktur?

Sveriges
lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds och jordbruksvetenskap
Karin Jonsson
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
15 hp
2009

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare:

Karin Jonsson

Titel:

Hur påverkar förtätningen stadens grönstruktur?

Engelsk titel:

How does urban density affect green spaces in the city?

Program/Utbildning:

Landskapsarkitekturprogrammet

Huvudområde:

Landskapsarkitektur

Nyckelord:

Grönstruktur, förtätning, utemiljö, staden, parker, grönområden, hållbar utveckling, stadsmiljö, boendemiljö, stadsplanering, "The Compact City", Norge, täthet, kvalitet, kvantitet

Handledare:

Eva Kristensson

Examinator:

Anders Larsson

Kurskod:

EX0379

Kurstitel:

Skriva om landskap

Omfattning:

15 hp

Nivå och fördjupning:

Grund C

Utgivningsort:

Alnarp

Månad, År:

Maj 2009

Serie:

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Sammandrag

Förtätning är inget nytt fenomen, utan snarare en sida av de kontinuerliga förändringsprocesser som pågår i staden. Det som först bebyggdes under industrialiseringens urbaniseringsboom var obebyggda och planterade ytor i det inre av kvarteren. Grönskan och trädgårdarna som funnits där trängdes undan av gårdshus. Tanken med förtätning är att en högexploaterad, tät stad ger kortare avstånd mellan bostadsområden och arbetsplatser, vilket i sin tur ger färre transporter och resande, som i slutändan leder till lägre energiförbrukning och mindre utsläpp. Förtätningen kan leda till kortare avstånd, men inte nödvändigtvis.

I förtätningens spår fragmenteras grönstrukturen och förutsättningarna för att den ska kunna bidra till stadens och människans hälsa på ett positivt sätt minskar. Grönstrukturen har en mångfunktionell betydelse för staden och dess invånare och det är relevant att titta på grönstrukturen som en viktig beståndsdel i en hållbar stadsutveckling. Grönstrukturen har ofta ett svagt skydd eller inget alls, vilket också gör att de betraktas som reservmark för exploatering.

Rekreatiomsområden utanför staden fyller en funktion, men är svårtillgängliga för de grupper som kanske behöver dem mest, gamla, barn och de utan egen bil.

En stad kan inte bli hur tät som helst eftersom dess utemiljö, de friytor som finns, gör det möjligt att leva ett gott, spännande och bärkraftigt stadsliv. En högre täthet blir bara attraktiv om en god livsmiljö bevaras. Den hållbara framtida staden kan kanske vara en måttligt tät stad med ”gröna” markreserver. Staden behöver vara både grå och grön!

Nyckelord: Grönstruktur, förtätning, utemiljö, staden, parker, grönområden, hållbar utveckling, stadsmiljö, boendemiljö, stadsplanering, ”The Compact City”, Norge, täthet, kvalitet, kvantitet

Abstract

Urban density is not new, but rather one side of the continuous processes of change underway in the city. During the urbanizing boom of the industrialization, when the cities grew bigger, the first spaces to be built on were vacant and planted areas in the interior of the district. The gardens that once were there were replaced by yardhouses. The idea of urban density is that a dense city means less distance between residential areas and workplaces, resulting in fewer shipments and travelers, which ultimately leads to lower energy consumption and lower emissions. Urban density may lead to shorter distances, but not necessarily.

In the wake of urban density the greenstructures of the city is shattered. The possibilities for green areas to contribute to the health of the city and its inhabitants is dramatically reduced. Green structures are of multifunctional importance to the city and its inhabitants and it is relevant to regard green architecture as a key component of sustainable urban development. Green structure often has weak, or none, protection against exploitation, which means that they are regarded as reserve land for new settlements.

Areas for recreational use outside the city have great values, but is not fully available for groups who may need them the most; elderly, children and people without a car at hand.

A city can not grow too dense, the outdoor environments are of great necessity, making it possible to live a good, exciting and sustainable urban life. A higher urban density will only be attractive if good environmental conditions are preserved. The sustainable city of the future just may be a moderately dense city with green landreserves. The city needs to be both gray and green!

Keywords: Greenstructure, urban density, outdoor environment, the city, parks, green areas, sustainable development, city environment, living environment, housing, cityplanning, "The Compact City", Norway, density, quality, quantity

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	1
Frågeställning/Mål	2
Metod	2
Avgränsning.....	2
Begreppsdiskussion.....	3
Bebyggelseförtätning	3
Grönstruktur.....	3
Friyta	3
Urban sprawl.....	3
Förtätningens bakgrund - i stora drag.....	5
Utemiljön blir viktig	5
Stadsmiljön i förtätning	7
Tron på den täta, hållbara staden	7
Förtätningens konsekvenser	9
Krympande grönområden	10
Grönstrukturens roll och funktion i staden.....	13
Grönstrukturen i stadslandskapet	13
Grönstrukturens kulturella och sociala värden	14
Grönstrukturen i planeringen	15
Det gröna som andningshål	16
Hur påverkas grönstrukturen av den allt tätare staden?.....	17
Kvalitet vs kvantitet	17
Den viktiga närheten.....	18
Diskussion	19
Compact City - studien	19
Grönstrukturen försvinner.....	20
Planen som verktyg	21
Är den framtida staden både tät och grön?	21
Referenser.....	23
Tryckta källor	23
Elektroniska källor	24
Bildförteckning.....	24

Inledning

Under julen läste jag en artikel i Svenska Dagbladet, skriven av landskapsarkitekt Alexander Ståhle, där han diskuterar huruvida den framtida staden kan vara både tät och grön. Han menar att det är möjligt, att den täta blandstaden inte skulle fungera utan de parker som finns där, och att boende i innerstaden upplever i högre grad att de har god tillgång till parker, än de i ytterområdena. Detta eftersom parkerna inne i staden ofta har en högre kvalitet än de i ytterområdena. Kan man då, om man anser att man har rätt, bygga bostäder på grönområden med ”låg” kvalitet? Vem bestämmer att det är dålig kvalitet, är det grönområden med låg skötselintensitet som menas? När besparingar leder till att en gräsmatta omvandlas till äng, vilket medför att den bara klipps en till två gånger om året, är det sämre kvalitet då? Rent biologiskt kan det betyda att mångfalden blir högre, och då kanske också de upplevelsemässiga värdena höjs. Detta fick mig att börja fundera över vad som händer med grönområden i staden när man förtätar den.

Bakgrund

Vad är det som får människor att flytta till en stad? En del söker tempot och livet som finns i innerstaden, andra flyttar till stadens utkant för att ha tillgång till utbudet, men samtidigt lugnet i sitt eget kvarter. Vad behöver man om man bor i en stad? Vad har man för behov i staden och vilka krav ställs på staden? Oavsett varför man bor där har man vissa behov, ett av dem kan vara att befinna sig i ”natur”. Detta kan vara en park eller kanske sin egen bostadsgård, men det behöver vara en plats där man kan se växtlighet och kanske sitta ner och känna lugn.

Jag har själv vuxit upp i en småstad, med nära till naturen, och känner mig främmande inför att bo i en stad utan möjlighet till att vara i naturen. Rekreatiomsområden utanför staden fyller en funktion, men är svårtillgängliga för de grupper som kanske behöver dem mest, gamla, barn och de utan egen bil. Jag tror att det viktigaste är att det finns grönytor i närheten av bostaden, som man lätt kan ta sig till. Jag bor nära Östra kyrkogården i Malmö och går dit för att uppleva grönska och komma bort från trafik och ljud. Detta är en typ av grönområden som finns i alla storstäder men som kanske inte utnyttjas som en park.

Undersökningar visar att människor känner sig mindre stressade på sin arbetsplats om man kan se grönska utanför fönstret. I förtätningens spår följer mindre grönstruktur, och samtidigt fler människor som ska dela på den. Vad händer med grönstrukturen när man vill förtäta? Tas det någon hänsyn till de grönområden som inte klassas som park på kartan?

Industrialiseringen ledde till att människor flyttade in till städerna i allt större utsträckning, runt sekelskiftet började man bygga bostäder speciellt till arbetarna och deras familjer, enkla trähus med låg standard. (Nu anses dessa områden som väldigt idylliska och pittoreska, alla vill bo där och priserna är skyhöga) I städernas centrala delar låg bebyggelsen väldigt tätt och detta blev ganska snabbt ett problem. Hygien var undermålig, de boende hade inte tillgång till rinnande vatten eller toaletter, man bodde väldigt många på en

väldigt liten yta. Man trodde t.o.m. att bebyggelsen var så tät att syret snart inte skulle räcka till, man menade att man behövde riva hus och bygga om för att få en bättre cirkulation på luften. På 60-talet revs mycket av den bebyggelse som fanns i centrum och gav plats åt nya, moderna hus i funktionalismens anda. När miljonprogrammen byggdes börjar trenden med att bygga tätt i utkanten av staden. Urbaniseringen ökar, och trycket är stort på städerna att bygga bostäder.

Frågeställning/Mål

Uppsatsen skall diskutera:

- förtätningens historia i korta drag och vad dess konsekvenser kan vara.
- vad grönstrukturen har för betydelse för de boende i staden.
- vad som händer med stadens grönstruktur när man förtätar och hur detta påverkar de boende i staden.

Metod

Uppsatsen är en litteraturstudie som utgår från mer eller mindre tidsaktuellt material. Viss litteratur är alldeles ny, medan annan behandlar den förtätning som började diskuteras redan på 60-talet. Beroende på mina frågeställningar vänder jag mig till de instanser som har de dokument jag behöver. Exempel på dessa är Boverket, norska Husbanken och olika bibliotek. Jag har valt att titta på all, enligt min bedömning och i mån av tid, för ämnet relevant litteratur, oavsett aktualitet, för att få med fler aspekter av hur grönstrukturen påverkas. (Patel & Davidson, 1991)

Avgränsning

Min avgränsning är att jag studerar ämnet främst i ett svenskt och ett nordiskt sammanhang. Norge är intressant i sammanhanget p.g.a. deras begränsade arealer jordbruksmark, 3 % och man har därför, jämfört med Sverige som har ca 10 % jordbruksmark, sedan länge arbetat med att förtäta redan befintlig bebyggelse i staden. (Hundreårsmarkeringen Norge, 2005) Man har också kommit långt i sin diskussion om förtätningens eventuella effekter och kan studera dessa nu i de områden man börjat med att förtäta.

Begreppsdiskussion

Nedan tas några av de begrepp upp som används i denna uppsats.

Bebyggelseförtätning

Anges i regel med exploateringstalet, som definieras genom förhållandet mellan den sammanlagda våningsytan i bebyggelsen och den totala markarealen. (Till skillnad från befolkningstäthet som visar antal boende inom ett område) (Rådberg, 1988)

Grönstruktur

Vattenområden och all mark i staden som varken är bebyggd eller hårdgjord, oavsett ägoförhållanden. (Lundgren Alm, 2001)

Friyta

Den yta i staden som inte är bebyggd, gator och vägar räknas till bebyggd mark. I friytebegreppet ingår dock hårdgjord mark, såsom plattläggningar och dylikt.

Urban sprawl

Fenomenet där spridningen av en stad och dess förorter sker över landsbygdsmark i utkanten av en tätort. Staden breder ut sig, till skillnad från att den byggs på höjden.

Förtätningens bakgrund - i stora drag

Under 1800-talets senare hälft påbörjades den stora inflyttningen till städerna, innan dess var svenska städer gleset bebyggda. (Rådberg, 1988) 1864 öppnades både södra och västra stambanan, och därmed knöts Malmö och Göteborg ihop med Stockholm. Järnvägen banade väg för en koncentration av befolkningen till städerna. Den allt större inflyttningen till städerna berodde också på skiftesreformerna som hade ägt rum i jordbruket. Dessa ledde till ett mer effektivt jordbruk som medförde ett överskott på arbetskraft på landsbygden. De före detta jordbruksarbetarna sökte sig i stället in till städerna för att hitta arbete. Det ekonomiska överskottet inom jordbruket investerades så småningom i stadsbyggande, järnvägs- och industribyggande, vilket också ledde till ett behov av arbetskraft i städerna. (Rådberg, 1988) De fattiga bosatte sig dock i stadens ytterkanter eftersom de här kunde köpa billig mark av bönderna och bygga sig enkla trähus tillsammans med andra familjer. Här levde man under ofta eländiga förhållanden med trångboddhet och lång väg till arbete och skolor. (Rådberg, 1988)

I uppkomsten av det renodlade hyreshuset uppstod en drivkraft till förtätning. Man ville bygga på så stor yta som möjligt av tomten, eftersom detta gav mesta möjliga hyresinkomst. Det som först bebyggdes och togs bort var obebyggda och planterade ytor i det inre av kvarteren. Grönskan och trädgårdarna som funnits där trängdes undan av gårdshus. Men den stora massan ville inte bo i dessa hyreshus inne i städerna, utan föredrog trots allt trähusen i förstäderna. Dessa låg fritt med trädgård som kunde odlas till husbehov. Hyreslägenheterna inne i staden var dyra, ofta mörka och trånga och låg in mot den mörka gården. Att bo i "kåkstäderna" verkade som en bättre tillvaro. 1874 infördes en byggnadsstadga som bl.a. satte en gräns för exploateringsgraden i de tätast bebyggda delarna av staden. Man införde även vissa hygieniska krav på bostäderna. (Rådberg, 1988)

Under 1900-talets första hälft togs flera initiativ till skyskrapebebyggelse i Stockholm. Det ansågs vara viktigt att ha ljus, luft och grönska omkring sig, men samtidigt tas inte frågan om den yttre miljön upp till någon speciellt stor diskussion under 1960-talets byggboom. Istället visade man i undersökningar att de tidigare hygieniska krav som ställdes på tillgång till sol, ljus och luft i boendemiljön var överdrivna. Man kunde lätt byta den tidigare vädringen mot grundlig städning och solljusets antibakteriella egenskaper kunde bytas mot rengöringsmedel. Man kunde alltså inte bevisa att betydligt högre exploatering än den vedertagna skulle leda till några hälsorisker. Utvecklingen gick ofrånkomligen mot hög täthet och stark koncentration av bebyggelsen, bort från låga hus och trädgårdar. (Rådberg, 1988)

Utemiljön blir viktig

Miljonprogrammets bostäder blev inte den succé man hoppats på och på 70-talet gick de nybyggda områdena igenom en smärre kris då det visade sig att antalet outhyrda lägenheter ökade oroväckande fort. Den långsiktiga förklaringen till svårigheterna att hyra ut lägenheterna var miljön. Allmänheten bedömde att lägenheterna var dåliga ur miljösynpunkt. Utemiljön var torftig och uppmanade inte till vistelse. Den tidigare uppfattningen att hög täthet

var eftersträfvansvärd, och friytorna kunde minskas utan att bruksvärdena skulle minskas fick omvärderas. En rapport som Planverket gav ut 1972 fäste en helt annan betydelse vid utemiljön än tidigare rapporter. Här framhölls betydelsen av rymlighetstalet som ett direkt mått på ett bostadsområdes kvalitet. (Rådberg, 1988) Man började inse att det inte bara var säljarnas marknad utan att köparna, de boende, kunde ställa krav på en bättre miljö.

Stadsmiljön i förtätning

Ända sedan människor i samband med industrialismen började flytta in till städerna har bostadsbristen funnits med i bilden. Förtätning är inget nytt fenomen, utan snarare en sida av de kontinuerliga förändringsprocesser som pågår i staden. (Guttu et al, 1997) Beräkningar visar att 60 % av jordens befolkning kommer bo i städer år 2025. I Sverige bor hälften av befolkningen i tätorter med mellan 2000-120000 invånare. (Lundgren Alm 2001) Det finns en efterfrågan på bostäder i stadens centrala delar och det finns stora pengar att tjäna på att bygga och sälja dessa bostäder.

Varför väljer man att förtäta en stad? Markägförhållanden har en stor roll i hur staden växer, vem äger marken i och runtomkring staden och var ligger den mark som är lämplig att bebygga? Det är oftast flera faktorer som samverkar till att staden förtätas, en kan vara ett stopp för fortsatt utbyggnad på jordbruksmark. Förespråkare för förtätning menar också att det är bättre ur samhällsekonomisk synvinkel, man får ett mer effektivt utnyttjande av ytorna i staden. (Löfkvist & Talling, 1981) Förtätning i befintlig bebyggelse leder till att man kan utnyttja gator, Va-nät och elnät mer effektivt. (Löfkvist & Talling, 1981) Det finns också en vilja att hålla ihop bebyggelsen för att minska behovet av transporter, kunna utnyttja befintlig infrastruktur effektivt samt få en blandad och flerfunktionell stad. (Boverket, 2007)

Tron på den täta, hållbara staden

Förtätning används ofta som ett argument för att undvika *Urban sprawl*, ett fenomen som uppkommit främst i amerikanska städer där bebyggelsen sprider sig ut över stora arealer. Detta leder till slut till att stadens centrum tappas sin attraktion och folk flyttar därifrån ut till förorterna. Konsekvensen blir att affärer och restauranger också flyttar ut från centrum och kvar finns bara kontorsverksamheter som skapar ett centrum som är dött utanför kontorstid. *Sprawl* anses skapa bilberoende och detta är ett av de tyngsta argumenten för att jobba för att förtäta staden. (Stähle, 2005)

En EU-rapport, *The Green Paper on the Urban Environment*, som kom 1990 satte likhetstecken mellan "stadsmässighet" och "miljömässig hållbarhet" (sustainability). Tanken är att en högexploaterad, tät stad ger kortare avstånd mellan bostadsområden och arbetsplatser, vilket i sin tur ger färre transporter och resande, som i slutändan leder till lägre energiförbrukning och mindre utsläpp. Rapporten menar också att en högexploaterad, kompakt stad är mer attraktiv att bo i p.g.a. att den har ett mer intensivt stadsliv. (Gröna Fakta 1/2003)

Bebyggelseförtätning innebär att utrymme som har en alternativ användning tas i anspråk. Dessa kan ha funktioner som t.ex. grönområden, siktlinjer för utsikt, eller ljusinsläpp till bebyggelsen. En studie som tittar på spontant förtätade bostadsområden i Oslo visar att de grönområden som låg nära bostaden generellt sett hade minskat vid förtätningen. Även på mark som förlorat sin tidigare funktion, t.ex. gammal industrimark, behöver inte det enda alternativet vara att bygga bostäder, utan en park eller ett grönområde kan pla-

neras in. (Westford, 1999, s. 45) Förtätning i sig själv kan inte vara miljövänlig. Genom att man bygger ut bebyggelsen tar man arealer i anspråk där det tidigare inte varit hus. Man förbrukar också resurser i och med byggandet. Förtätning *kan* emellertid vara en mer miljövänlig form av expansion än stadstillväxt genom en mer arealkrävande utvidgning. Ur en global miljösyn är förtätning att föredra, men man måste samtidigt ta hänsyn till de lokala miljöqualiteter som finns. (Guttu et al, 1997) Man får också ta i beaktande att det som är tätt i Eslöv inte behöver anses som tätt i Malmö, det är en fråga om hur man värderar begreppet tätbebyggt.

Teorin angående "The Compact City" är att en högexploaterad kompakt stad ger kortare avstånd och det i sin tur leder till färre "miljöfarliga" transporter. Detta antagande baseras på en vetenskaplig undersökning som genomfördes av två australiensiska forskare i slutet av 1980-talet. Den handlade om "sambandet mellan å ena sidan bensinförbrukningen per capita/år och å andra sidan befolkningstätheten (invånare per hektar) i ett trettiotal storstäder i USA, Canada, Australien, Europa och Asien". (Gröna Fakta 1/2003 s. 2) Deras diagram har återgetts i oräkneliga publikationer. Vid första granskningen verkar undersökningen visa att glesbyggda storstäder drar mer bensin, medan tätbyggda drar mindre, men en närmare koll visar att den enda tydliga slutsatsen man kan dra är att amerikanska och australiska städer är mer glesbyggda och att bensinkonsumtionen är 2 till 3 gånger högre i dessa städer. Om man tittar på de europeiska städerna finns däremot inget direkt samband mellan befolkningstäthet och bensinförbrukning. Detta kan bero på att i Europa påverkas bilåkandet av andra faktorer, som t.ex. bensinpris, bilnehav, utbyggnad av kollektivtrafiken och liknande. (Gröna Fakta 1/2003)

Redan på 60-talet kopplades hög täthet samman med positiva företeelser som korta resor, en god servicenivå och ett rikare liv! (Rådberg, s 374) Förtätning tas ofta upp som ett medel för att få hållbara städer, och detta berör i högsta grad stadens grönstruktur. (Lundgren Alm, 2001)

Att tänka på är att en högre täthet bara blir attraktiv om en god livsmiljö kan bevaras. En stad kan inte bli hur tät som helst eftersom dess utemiljö, de friytor som finns, gör det möjligt att leva ett gott, spännande och bärkraftigt stadsliv. Man kan se detta i storstäder som har parker, t.ex. New York, London och Paris, här bor det barnfamiljer inne i centrum, medan städer utan parker, t.ex. Aten och Detroit inte har det i samma utsträckning. (Ståhle, 2005)

Förtätningens konsekvenser

Det största problemet med förtätningen, enligt Guttu och Schmidt, är just tätheten och arealbristen. När nya bostadsområden byggs i centrala delar av staden har man redan från början ont om ytor att bygga på och byggherrarna vill få ut så mycket som möjligt av marken, och då blir det tättbebyggt. Parkeringsgarage läggs oftast under husen. Detta sparar visserligen yta, men begränsar samtidigt i hög utsträckning valet av vegetation på gårdarna, dels p.g.a. det grunda jordlagret och dels för att gården blir skuggig. Det täta bygandet gör att man bor tätt inpå sina grannar, och störs kanske av insyn och liknande. (Guttu och Schmidt, 2008) En naturvetenskapligt uppmätt täthet visar inte samma sak som den upplevda tätheten på en plats. Den upplevda är socialt och kulturellt betingad och man bör ta fram nya sätt att mäta på, inte längre se de naturvetenskapliga måtten som sanningar, utan snarare som redskap. (Ståhle, 2005) Det är inte säkert att människorna som redan bor i det område där man förtätar kommer att uppskatta eller utnyttja den närhet och service som den högre tätheten kan komma att erbjuda. Kanske inte heller den utökade kollektivtrafiken kommer att utnyttjas. Det beror på vad man har för livsstil och attityd till kollektivtrafiken. Personer som bor i en höghusförort har i större utsträckning ordnat sina liv så att de är mindre bilberoende, jämfört med boende i en villaförort, som i regel har vuxit upp med bil och är vana att använda det transportmedlet. Boende i villaförorten känner i allmänhet inte till kollektivtrafikens möjligheter där de bor. (Westford, 1999) Man bör här tänka på att det är 25 % av Sveriges befolkning som inte äger en bil, och därför har stort behov av kollektivtrafiken, frivilligt eller ofrivilligt (Boverket, 1999).

En annan intressant tanke som Guttu och Schmidt tar upp är att nya bostadsområden som byggs i centrala delar av staden gärna utnyttjar de kvaliteter som finns i området, strandpromenader, parker, service- och kulturutbud, men sällan bidrar med något som området saknar, såsom butiker, service eller en offentlig park. (Guttu & Schmidt, 2008)

Den täta eller kompakta staden framställs ofta som motvikt till den ekologiska trädgårdsstaden. Men *The Commission of European Communities* förespråkar den kompakta stadsmodellen som en möjlighet till en hållbar stadsutveckling. Bland forskare inom transportsektorn ses den kompakta stadsmodellen som ett sätt att minska trafikens påverkan på miljön. Detta stöds även av viss norsk forskning, som visar att en tätare byggnadsstruktur, med mindre andel enfamiljshus, kan förväntas minska både energiförbrukningen för både uppvärmning och användning av byggmaterial. (Lundgren Alm, 2001) Andra studier visar dock att hög urbaniseringsgrad hänger samman med hög energianvändning per person. Man kan anta att människor som bor i urbana områden har en mer rörlig livsstil, till skillnad från dem som bor på landsbygden där man i högre grad anpassar sig efter det utbud som finns lokalt. (Westford, 1999)

Förtätningen kan leda till kortare avstånd, men inte nödvändigtvis. När avstånden minskar tenderar transporterna tvärtemot att öka, detta beroende på en ökad inflyttning som leder till mer folk, som kanske har sitt arbete på annan ort eller långt ifrån hemmet. En ökad belastning på transportsystemet

kan medföra att vinsterna med kortare avstånd kan gå förlorade i den tid det tar att förflytta sig. Risken för trängselproblem p.g.a. förtätningen är störst i storstadsregioner som redan är täta och centraliserade. Om förtätningen går så långt att stadsmiljön försämras så mycket att det blir otrevligt att bo där finns en risk att folk flyr städerna. (Westford, 1999) Jag tror att det finns en risk i det fenomen som uppstår om de som bor i lägenhet i innerstaden skaffar sig ett fritidsboende utanför staden, vilket leder till mer trafik ut ur staden på helger och semestrar. Det kan också leda till större sociala klyftor, när man ser en tydlig skillnad mellan de som har råd att ta sig ut från den täta staden till landet, eller på semester, och de som inte har råd, utan är "utlämnade" åt grönytor i staden.

Westford (1999) visar på en studie där många invånare är positiva till en starkare kollektivtrafik och etablering av en sammanhängande struktur av grönområden, gång- och cykelförbindelser i tätorterna. Vidare visar studien att det finns ett starkt motstånd mot förtätning i bostadsområdena, men att man är positiv till förtätning i områden som är mindre utnyttjade. Attityderna hos de tillfrågade påverkades också av vilka aktiviteter som tillkommer, vad är det man får till sitt kvarter? Blir det större serviceutbud eller ökad biltrafik?

Krympande grönområden

De gröna områdena minskar vid stadsutbredning och medföljande förtätning. Det visar mätningar som Statistiska Centralbyrån gjort sedan 1970-talet, andelen grönytor har under de senaste 30 åren minskat i antal och storlek och man ser inget som tyder på att minskningen avtar (Boverket, 2007).

Mycket stora förändringar har ägt rum i stadslandskapet de senaste 50 åren. Man har använt stora ytor orörd mark runt städerna till nya bostadsområden, till vägar och köpcentra. I och med att transporterna har ökat har man också etablerat omfattande trafik- och vägsystem. Denna utspridning har skapat stora arealer av obebyggda mellanrum som också har fragmenterats och tagits i anspråk för andra ändamål. Detta innebär att de rumsliga sammanhangen har förändrats på ett genomgripande sätt, och man vet ännu inte vad dessa förändringar har inneburit för stadslandskapets kvalitet. (Lundgren Alm, 2001) Utbyggda vägar och bostadsområden skapar nya barriärer och det blir inte längre självklart att vistas ute och använda den bostadsnära naturen. Det finns studier som visar att människor kan bo mitt i naturen, och ändå tycka att de inte har god tillgång till natur. Det visar att det handlar mycket om att man behöver faktiska och upplevda ingångar till grönstrukturen för att göra den tillgänglig för människorna. (Boverket, 2007)

Enligt Rådbergs artikel i Gröna Fakta nr 1/2003 finns inga belägg för att The Compact City skulle vara mer miljömässigt hållbar än andra stadsstrukturer. Relationerna mellan miljömässig hållbarhet och bebyggelse stödjer snarare en annan tolkning. Han menar att "den hållbara staden borde vara en måttligt tät stad med 'gröna' markreserver och ett betydande omland." (Gröna Fakta 1/2003, s 3) Ett annat förslag är att byta ut Den kompakta staden mot Den intensiva staden, då man får ett mer passande namn till det man menar när man talar om tät stad. Denna intensiva stad uppstår inte när man

bygger en stadsdel enbart för boende. De nybyggda bostadsområden som byggs i denna anda kan därför kännas glesa, även om de är tätt byggda. Här finns helt enkelt inget ”liv”. (Gröna Fakta 1/2003)

Grönstrukturens roll och funktion i staden

Vad behöver vi som boende i staden för att må bra? Man kan hävda att har man bosatt sig i en stad då är det staden man vill ha, och menar då att staden är det gråa, husen, gatorna, alltså det hårdgjorda. En viktig sak att tänka på är att majoriteten av stadens invånare bor där av andra orsaker än att man vill bo i en stad. Man kanske t.ex. bor där för att det är där jobben finns, man går en utbildning, man har av olika anledningar blivit kvar. Många bor här säkerligen också för att man gillar känslan av att bo i en stad, kontakt med människor (i alla fall visuellt) pulsen, tempot, dofterna och möjligheterna. Det finns mycket som kan locka människor till en stad, och en sak kan vara blandningen i stadens struktur, att man kan både få det gråa och det gröna.

De gröna områdena fyller flera funktioner för staden och de som bor där. För människors rekreation, vardagsfritid och allmänna hälsa, men också för den kulturella identiteten. De gröna områdena har stor betydelse som stadsbyggnadselement. Man får inte glömma bort att de gör mycket för stadens hälsa, i fråga om klimatförbättringar, luftrening, bullerdämpare och för att bevara stadens biologiska mångfald. Studier visar dock att den här kunskapen, om "det grönas" betydelse tenderar att stanna inom den gröna sektorn, och man använder den främst för att försvara gröna ytor mot annan markanvändning. (Boverket, 2002)

Grönstrukturen i stadslandskapet

Längre bak i historien motiverades parkernas och kyrkogårdarnas grönska inte bara estetiskt och socialt utan också hygieniskt (Bucht & Persson, 1994). Under 1990-talet har grönskans mer ekologiska funktioner hamnat i fokus (Lundgren Alm, 2001). Där stadslivet är som tätast och mest intensivt behövs gläntor i bebyggelsen, stora och mindre parker, som andningshål inom räckhåll menar Lindholm i Gröna Fakta nr 1/2003. Den generella hypotesen är att tillgång till privata, halvprivata eller halvoffentliga utearealer i omedelbar anknytning till bostaden är mycket viktigt för de flesta. Man kan anta att möjligheten att sätta sig ute en solig eftermiddag upplevs som en värdefull tillgång, speciellt för de grupper som inte är hemma på dagtid (Guttu et al, 1997). Det är också viktigt med närhet till grönområden för att få ett mer förtroget förhållande till naturen, detta uppkommer inte när ett naturbesök kräver långa förflyttningar företrädesvis på lediga dagar (Westford, 1999).

De gröna områdena utgör idag en betydande andel av det utspridda och splittrade stadslandskapet, och detta gör det relevant att titta på grönstrukturen som en viktig beståndsdel i en hållbar stadsutveckling. Grönstrukturen har en mångfunktionell betydelse för staden och dess invånare och erbjuder t.ex. möjligheter för rekreation, bevarande av biologisk mångfald, fungerar som stadsbyggnadselement och ger ett bättre klimat. (Lundgren Alm, 2001) För levnadsförhållandena i staden är grönstrukturen i tätorten viktigare än rekreatiomsområdena i utkanten eller utanför staden. Dessa besöks mer sällan, under veckoslut och semester, och i synnerhet gäller detta de svaga grupperna, såsom barn och gamla. (Bucht & Persson, 1994) Forskning visar att de som bor i stadsdelar med mycket grönt är friskare. När undersökningsperso-

ner i en studie ombads att peka ut sina favoritplatser i staden var parker och naturpartier i total dominans. (Lundgren Alm, 2001) Det finns undersökningar som visar att de bostadsnära grönyttorna, såsom bostadsgårdar, spelar större roll i vardagslivet än de stora offentliga parkerna, eftersom dessa ligger just nära hemmet. Men på senare tid har man sett att parkerna får en allt större betydelse i människors vardag, vilket man tror beror på att bostadsgårdarna blir allt mindre, och därmed solfattigare och med mindre plats för utrymmeskrävande aktiviteter. (Guttu et al, 1997)

Grönstrukturens kulturella och sociala värden

Man glömmer lätt bort de sociala och kulturella värden som grönstrukturen har i stadslandskapet, det är ofta som de perspektiven inte har någon tyngd i planeringen. Ofta kan t.ex. upptäckten av en rödlistad djur- eller växtart vara anledningen till att man väljer att bevara ett grönområde i närheten av bebyggelse, även om det finns stora sociala värden i att bevara det också. Boverket tar upp ett exempel på detta i sin skrift *Bostadsnära natur – inspiration & vägledning*. Här berättar man om Gränby, ett miljonprogramsområde i Uppsala. Man hade föreslagit en förtätning som skulle innebära att många populära lekbackar och rekreationsområden skulle försvinna. Det var dock först när man hittade den stora vattensalamandern i en liten vattendamm i ett skogsparti som byggplanerna fick ändras och exploateringen inskränktes. Man kallade in en expert på stor salamander och utarbetade ett förslag som skulle gynna salamanderns krav. Men man kallade inte in någon expert på de sociala och kulturella värdena som fanns i området. Samma sak har hänt på andra ställen, där kanske ett skogsparti har sparats av ekologiska skäl, men senare blivit en populär lekplats eller rekreationsområde för det boende i området. (Boverket, 2007) Man kan också se en tendens till att äldre stadsdelars kulturmiljövärden har ett starkare lagligt skydd än tätorternas grönområden. (Westford, 1999)

Det finns också en rättvisaspekt i vart den mesta grönstrukturen hamnar. Man kan t.ex. diskutera huruvida ett villaområde ska ha tillgång till lika mycket kommunal parkmark som stenstaden? Man kan argumentera för att stenstaden innefattar flerfamiljshus där man inte har samma möjlighet till utevistelse och t.ex. egna lekredskap som man har i villastaden. Här finns också en problematik i fördelningen, ska de i villastaden få fler lekplatser för att de betalar mer i skatt eller ska de i stenstaden få fler lekplatser för att de boende där har sämre resurser att skaffa lekmöjligheter på annat sätt. Man kan anta att den glesa trädgårdsstaden har ett mindre behov av parker, men får samtidigt inte glömma bort det sociala behovet av gemensamma grönytor. (Ståhle, 2005)

Det som ofta är ”räddningen” för de nya bostadsområden som ligger på gammal industrimark är att de ligger vid vatten, detta öppnar för resten av stadens invånare att komma i kontakt med vattnet och skapar en levande stadsmiljö, med möjlighet till verksamhetsetableringar. (Gröna Fakta 1/2003) Detta kan också fungera som statushöjande för bostadsområden, om de ligger nära ett attraktivt grönområde kan det locka mer folk att bo där, och kanske att etablera verksamheter i området. (Boverket, 2007) Rätt gestaltade kan grönområden fungera som den struktur som binder ihop det splittrade

stadslandskapet och skapar tillsammans ett sammanhang som gör det lättare att orientera sig och identifiera sig i staden. Det är i detta sammanhang man vill tala om en grönstruktur, som tillsammans med infrastrukturen och bebyggelsestrukturen utgör de fysiska byggstenarna i staden. (Boverket 2007) I samma rapport skriver man om den bostadsnära naturen, som ett begrepp att använda för att få med hela skalan av grönt, allt från den stora parken till trädet på gatan utanför ditt fönster.

Just träden kan antas vara ett av de viktigaste miljöskapande naturelementen i de byggda zonerna. Tar man bort träd ändras antagligen lokalklimatet och den lokala luftmiljön. En anledning till att fälla träd kan vara att efter förtätningen står de så att de begränsar solinsläpp till lägenheter och bostadsgårdar. (Guttu et al, 1997)

Grönstrukturen i planeringen

Kommunen har ansvar för större delen av de mark- och vattenområden som ingår i grönstrukturen, t.ex. parker, idrottsplatser, skol- och daghemstomter och andra institutioner. Andra som har ansvar för grönstrukturen är landstinget, statens fastighetsbolag och fastighetsverk med ansvar för statliga tomter, parker och annan statlig mark. Pastoraten har ansvar för kyrkogårdar och mark kring kyrkliga byggnader. Enskilda fastighetsägare ansvarar för utemiljön runt bostäderna, vägverket har ansvar för vägområden. (Bucht & Persson, 1994, s 11) Detta visar på den mängd aktörer som finns involverade i grönstrukturen, och på hur svårt det är att samla grönstrukturen under en plan.

Om man jämför en karta över kommunens gröna områden med en flygbild, där man ser den faktiska grönskan, ser man skillnaden i ytareal. Den faktiska grönskan innefattar visserligen privata trädgårdar men också gröningar som fungerar som kvartersparker och har stor betydelse för de boende i området. Detta är det som Elisabeth Lundgren Alm (2001) benämner formell och faktisk grönstruktur, där formell är den man ”ser på kartan”, och den faktiska den som faktiskt finns där.

Figur 1. På kartan till vänster syns det gröna bara på kyrkogården och på en fotbollsplan uppe i vänstra hörnet. (som på högra bilden är grå...) På flygbilden syns all grönska, även den som inte visas på kartan. (www.eniro.se)

Det är viktigt att på något sätt synliggöra den faktiska grönstrukturen för att kunna omsätta denna i den fysiska gestaltningen och få det att bli en potential för stadsutvecklingen. (Boverket, 2002)

Det gröna som andningshål

Vad gör en stad till stad? Till viss del är det bebyggelsen som signalerar att man befinner sig i en stad, men det behöver inte vara så. Det som bidrar till känslan av stad är att man har många verksamheter och händelser inom räckhåll, inte nödvändigtvis bara hög och tät bebyggelse. Lindholm menar att staden kan vara både grå och grön och det är nog de flesta överens om, men min fråga är vilket grönt det är som räknas när man talar om grönområden? Är det en fin park med hög skötselintensitet i centrum av staden eller en gröning nära hemmet där man kan ha picknick och spela boll? (Gröna Fakta 1/2003)

Att bygga en gles, grön stad är en märklig tanke menar Lindholm. Där det största behovet av avskildhet finns, såsom med en park eller gröning, är ju mitt i det täta, intensiva stadslivet. Den intensiva staden behöver som sagt vara både grå och grön! Man bör också tänka på att det är boendet som man strävar efter att förtäta, vilket blir svårt att generalisera, eftersom människor efterfrågar olika kvalitéer i olika skeden i livet. Man vill bo tätt i 20-årsåldern, sedan kanske i ett hus med en trädgård, och sedan i en lägenhet i den täta staden igen, efter pensionen. Olika människor har också olika ekonomiska förutsättningar som kräver olika typer av bostäder. (Gröna Fakta, 1/2003)

Med den ökade trafik som följer med mer folk i städerna, och en tätare bebyggelse, blir buller allt vanligare i våra städer och därmed också tystnad en alltmer eftersökt kvalitet. Studier har visat att människor söker platser med tystnad och ostördhet för möjlighet till återhämtning i sin närmiljö. För att dessa platser ska kunna vara tysta krävs att de har en viss storlek och är planerade så att ligger skyddade från större trafikleder och andra bullerskapande stadselement. (Boverket, 2007)

Hur påverkas grönstrukturen av den allt tätare staden?

De senaste åren har andelen obebyggd mark i städerna minskat med nästan en sjättedel, från 45 till 38 procent. Boverket menar att grönstrukturen fragmenteras och förutsättningarna för att den ska kunna bidra till stadens och människans hälsa på ett positivt sätt minskar. (Bucht & Persson, 1994 s 45) Man menar också att förtätningen ofta äger rum på gröna områden som inte har någon grön planstatus. Grönstrukturen har ofta ett svagt skydd eller inget alls, vilket också gör att de betraktas som reservmark för exploatering. (SOU 1994:36 s 92) Den bostadsnära naturen tas nästan alltid i anspråk när staden växer, och bostadsexpansion sker även i tätorter med minskande befolkning. Sverige har ett stort byggbehov och Boverket räknar med att ”det kommer att behöva byggas cirka 550 000 nya bostäder, eller cirka 30 600 per år, fram till 2020, med det största behovet i storstadsregionerna.” (Boverket, 2007, s 12)

En för grönstrukturens framtid och kvalitet problematisk tendens är skiftet i ägande och förvaltning. Kommunernas försämrade ekonomi har under 1990-talet lett till minskad skötsel av befintliga grönområden och därför har kvalitén på dessa ytor också sjunkit. För att finna en lösning på problemet minskar kommunerna idag andelen gemensamma ytor och allmän platsmark, och ökar den privata kvartersmarken när man upprättar nya detaljplaner. Inte sällan ligger planering och utveckling av nya bostadsområden i händerna på byggherrarna, som ju inte har ansvar för det allmänna. Dessa är oftast intresserade av att exploatera bostadsområdena så mycket som möjligt och resultatet kan bli att bostadsgårdarna blir små med få platser för rekreation, möten och lek. Stadsdelar skapas som inte har stadselement av allmän karaktär, såsom parker och torg. Ombildningen av bostäder, privatiseringen av allmännyttan påverkar också den mark som ligger runtomkring husen. Naturmark nära bostadsområden lämnas också oftast utanför detaljplanerna och därmed säkras de inte för en framtida exploatering. (Boverket, 2007)

Kvalitet ställs mot kvantitet

Även annat än husbebyggelse kan drabba grönstrukturen, kanske särskilt de områden som kan kallas ”urban wasteland”, områden som inte är park på kartan, men inte heller hårdgjorda. Parkeringsplatser vid idrottsanläggningar, skapande av våtmarksområden, ridhus och ridningsmark är alla områden som inte är bebyggelse, men inte heller grönområden som är tillgängliga för alla. (Saglie, 1998)

I en undersökning i Oslo, där man tittade på tre förtätade bostadsområden av skilda slag, kom man fram till att det finns ett behov av regelverk för ett minimikrav på utearealer. Det håller inte längre att säga att kvalitet väger upp för kvantitet. I en tät stad blir kvantitet, tillgången till grönstruktur, i sig en kvalitet. (Guttu, et al, 1997) Man ser också att i takt med att gårdarna blir mindre och mindre, och kanske ligger ovanpå parkeringsgarage, blir det mer fokus på renlighet och ordning, och mindre fokus på användandet. (Guttu, 2008) Det ska se snyggt ut, kanske mer än att det ska vara trevligt att vara där.

En annan fara för grönområdenas framtid är att många kommuner ser sina centralt belägna parker som lämpliga platser att lägga nya offentliga institutioner på, såsom bad, bibliotek m.m. (Bucht & Persson, 1994, s49) Ett exempel på detta är Malmö, som vid utbyggnaden av stadsbiblioteket tog parkmark i anspråk. Ett annat exempel är från Oslo, där man under förtätningsplaneringen var noga med att spara grönområden för rekreation, men samtidigt tillät byggandet av daghem i parkerna. Detta försvarade man med att de tillhörande lekplatserna blev tillgängliga för allmänheten under eftermiddagarna. (Saglie, 1998)

I planeringsprocessen har man olika normer att gå efter, ett visst antal parkeringsplatser per lägenhet är en sådan norm. Bilen är en väldigt utrymmeskrävande accessoar, den behöver stor yta att åka på, och stora ytor att ”lagras” på, när den inte används. I och med att vi är så beroende av bilen i vårt samhälle, vinner ofta bilsektorn mest plats när det finns ett begränsat utrymme att samsas om. Grönstrukturen skriker inte högst och får därför stryka på foten i utrymmessnåla områden. (Guttu et al, 1997) Man borde i planeringen sluta med att hantera grönstrukturen som en negation för staden, något som blir över när de fysiska strukturerna för boende, verksamheter, transporter och kommunalteknik har byggts, utan som ett viktigt verktyg i stadsplaneringen. (Lundgren Alm, 2001)

Den viktiga närheten

När de gemensamma ytorna minskar i staden blir de ytor som ligger allra närmast bostaden allt viktigare. De som bor i flerfamiljshus har oftast tillgång till en gård, av varierande kvalitet. När bostadsgårdarna blir mindre och mindre i takt med att byggherrarna vill maximera ytan för bebyggelse i kvarteren blir naturligtvis gårdarna lidande. Det är inte bara storleken som spelar roll, små gårdar omgärdade av höga hus blir ofta mörka och ogästvänliga. Kristensson skriver om hur det med små utrymmen finns sämre möjligheter för barnen som bor där att röra sig fritt och att leka i en miljö som stimulerar till utforskande lekar. Hon menar att det inte bara är rymligheten i sig som borgar för goda lekmiljöer, men utrymmet utgör ändå en grundläggande förutsättning för att skapa en fungerande lekmiljö. (Gröna Fakta 4/2005)

Dessutom kan det bli konflikter mellan olika grupper, mindre och större barn, eller barnfamiljer, som vill ha ytor för lek och rörelse, och vuxna utan barn, som vill ha möjlighet till lugn och ro, och kanske sittplatser i enskildhet. Sittplatser kan också vara ett problem på en trång gård. Om gården är så pass liten att man bara får plats med en sittgrupp upplevs den lätt som upptagen om det sitter personer på den sittgruppen. Då kanske man väljer att inte alls gå ut istället för att tränga sig in bland dem som redan sitter där. Men grannkontakterna frodas inte automatiskt för att gårdarna är större, det beror mycket på människorna som bor där. Men rymligheten påverkar helt klart gårdarnas brukbarhet. Kvalitet kan inte ersätta kvantitet, utan tillräcklig kvantitet är en viktig kvalitet. (Gröna Fakta 4/2005)

Diskussion

Förtätningen har pågått sedan industrialismen fick människor att börja flytta in till städerna. Den förtätningen byggde inte på några planlagda förändringar, utan tillkom efter behov och tillgång och var ett uttryck för oregerat stadsbyggande. En fastighetsägare kanske byggde ut sin fastighet, eller gjorde om skjul på gården till bostäder. Den sortens stadsbyggande gör staden levande, men fungerar inte i långa loppet. När man nu försöker bygga levande stad med det tempo som man har i stadskärnan, i stadens utkanter faller det ofta platt. Man får inte det stadsliv man har eftersträvat. Vad beror det på att man tror att en levande känsla beror på bebyggelsen och planeringen? Det som funkar på ett ställe funkar förmodligen inte alls på en annan plats.

Hur ser framtiden för våra städer ut? Kommer man att kunna bo inne i stadens centrum men ändå ha nära till ett "andningshål" i form av en park? Att ha möjlighet att komma ut i "natur" är ett grundläggande behov för människan, det visar forskning gjord bl.a. på SLU. Hur rimmar detta med att ytan på grönområden krymper, bostadsgårdarna blir allt mindre, och boende i staden får längre och längre till ett grönområde? Funktionalismens tankar om ljus, luft och rymd är i teorin en fin tanke, men att omsätta dem i praktiken har inte fungerat lika bra. Le Corbusiers visioner om upptill 500 000 boende per hus i ett antal "hus i park" i centrala Paris blev aldrig verklighet och tur var väl kanske det, för kunde det ha blivit en bra boendemiljö? Le Corbusier kan ses som förtätningsextrem, han menade att skyskrapan var det ideal, att man på marken under kunde ha park och sportplaner, och att man i och med tätheten fick nära till allt. (Rådberg, 1988) Miljonprogrammets relativt täta miljöer fick kritik av de boende för den dåliga boendemiljön. Hur skulle då en skyskrapa för en halv miljon människor skapa en bra miljö?

Compact City - studien

Uppseendeväckande är, tycker jag, att förtätningsförespråkarna grundar sina positiva tankar om The Compact City på en studie, och på ett resultat från denna studie. Jag tror inte man kan generalisera så, och tro att just den förtätningen som skulle passa på de amerikanska städer som studien berör, skulle passa på storstäder i allmänhet. Om man ska förtäta måste man kunna anpassa förtätningen till den stad man planerar att bygga i. Det kan vara en stad av Växjö's storlek, där det inte passar med samma slags byggande som det gör i Stockholm. Just att det täta är det som uppfattas som negativt med förtätningen är intressant, detta har man sett i de norska studier jag läst. Boende i en stad behöver sina privata sfärer. Detta kan man tydligt se på täta områden, man sätter upp skärmar i fönstren så att inte grannar och besökare ska kunna se rakt in, man planterar höga häckar i täta småhusområden så att man ska få en privat yta i sin trädgård. Ironiskt nog verkar förtätningen ha sitt största problem i den täta strukturen.

Grönstrukturen försvinner

Att grönstrukturen påverkas av förtätningen är efter skrivandet av denna uppsats för mig fullständigt klart. Att den oftast påverkas negativt är tyvärr också klart. Om man ska fortsätta att förtäta staden i samma utsträckning som nu, och kanske mer, måste en närmare undersökning till för att se hur detta påverkar grönstrukturen i stort och hur det i förlängningen påverkar människorna som bor i staden. Förtätningens förespråkare jämför gärna med Nordamerikas städer, där man kan se en doughnut-effekt, centrum töms på folk och staden sprider sig utåt på ett sätt som dels tar mark i anspråk, dels leder till ökad biltrafik. Men jag tror inte Sveriges, eller inte ens Europas storstäder riskerar att gå detta öde till mötes. Jag själv har aldrig ens reflekterat över att, om man vill bo i en storstad, att man inte skulle vilja bo i centrum. Det är dock en ekonomisk fråga för de allra flesta, man har inte råd att betala det som det skulle kosta att köpa ett hus i en central del av staden. Dessutom finns det inte speciellt mycket friliggande villor i centrum, kanske inte ens så många enfamiljshus. Detta spelar också in när man väljer sin bostad, om man väljer att bo i flerfamiljshus eller enfamiljshus. Den historiska delen av staden spelar också stor roll för dess identitet. Om man tar sig friheten att generalisera har de flesta europeiska städer en starkt förankrad historia, här har det funnits stadsbebyggelse sedan lång tid tillbaka. Detta till skillnad från USA som är en relativt ung nation med unga städer. Så att ha undvikandet av doughnut-effekten som ursäkt för att förtäta staden kan nog hålla i USA, men knappast i Sverige. Dessutom kommer det alltid att finnas ett behov av olika typer av boende beroende på vad man har för ekonomisk situation och hur man väljer att bo. Alla vill inte bo på femte våningen i ett flerfamiljshus, det vill säga om man har möjligheten att välja.

En intressant diskussion är den om kvalitet och kvantitet. Man kan fråga sig om kvalitet alltid kan ersätta kvantitet? Jag tror inte det, jag tror att det måste finnas både kvantitativa och kvalitativa grönområde för att så många brukare som möjligt ska kunna utnyttja dem. Ett grönområde som anses ha hög kvalitet ligger ofta centralt i staden, långt från de förorter som ofta är i stort behov av sociala och kulturella element. Här behövs områden för lek och rekreation, och dessa kommer många till dels, även om de inte ligger i centrum. Även de ytor som brukar klassas som "skräpytor" anser jag ha en stor betydelse för stadens invånare. Träd som tas ner har säkert stor betydelse för dem som inte kommer ut så ofta. Träden utanför mina lägenhetsfönster gör mig glad och låter mig uppleva årstidernas skiftningar. Är kvalitet bara en fråga om skötsel? Nej, inte om man tittar på den biologiska mångfalden, som ökar om inte ytorna städas pedantiskt eller gräsmattorna klipps flitigt varje vecka. Att istället titta på kvantitet som en kvalitet, för att de stora ytorna är viktiga, bl.a. i barns lek, men också i möjligheterna att finna lugn i staden. Till detta behövs stora arealer som kan ta hand om den mängd människor som staden hyser i spåren efter en förtätning.

Det är också intressant att komma bort från att tänka kvalitet och kvantitet som motsatspar, utan istället tänka att de kompletterar varandra, och behövs båda två på olika sätt. Kvantitet är en kvalitet i sig.

Planen som verktyg

Detaljplanen är det som styr vad som får byggas på de olika områdena i en stad. Den innehåller juridiskt bindande bestämmelser för var det får byggas, vad byggnader och markområden skall användas till, höjder på bebyggelsen med mera. Byggrätten i detaljplanen anger den grad av bebyggelse som maximalt tillåts på en plats. Vissa grönområden, t.ex. de stora parkerna, är skyddad från exploatering, men långt ifrån alla. Man har även tagit fram grönpplaner, som oftast har fungerat som planeringsinstrument för parkförvaltningarnas interna arbete. Grönplanerna har dock aldrig riktigt fått någon tyngd i översiktsplaneringen, eftersom de har varit renodlade sektorsplaner utan förankring i övriga sektorer. Det finns, enligt Bucht och Persson, idag inga exempel på gröna planer som har ett övergripande perspektiv på grönstrukturen, som inbegriper alla grönområden oavsett markägförhållanden. Dessa borde även utgå från en diskussion angående ekologiska, kulturella och sociala värden.

Många är nog eniga om att vi inte kan tillåta städerna att breda ut sig okontrollerat. Men är lösningen på det problemet förtätning? Ekologerna tycker inte det, de vill ha samhällen där man kan ta hand om sitt avfall, kompostera det som går att kompostera och odla så mycket man kan själv. Detta kräver stora ytor. Den senaste debatten menar att eftersom förtätningen gör att avstånden inom staden blir mindre minskar också transporterna. I och med en större inflyttning till städerna menar man att trängseln blir så stor inne i centrum att detta gör att man undviker att ha bil om man bor där. Man använder sig istället av kollektiva färdmedel och på det sättet minskar trafiken i centrum. Men inget av detta är bekräftat till fullo, vi vet helt enkelt inte vad som händer när man förtätar.

Om man väljer att förtäta våra städer i en större utsträckning än nu så måste man genomföra noga undersökningar på vilka konsekvenser man får av detta. Jag tror att det viktigaste är att se på staden, inte som ett generellt fenomen utan en levande organism, som dels ändras hela tiden, men som också behöver vägledning och noggrann planering för att inte krascha. Detta bör man också kombinera med det faktum att alla städer är olika, det går kanske inte att automatiskt applicera en och samma strategi för alla städer. I och med att staden växer blir vi fler människor på samma eller mindre ytor och detta kräver fler och större grönområden för att fungera.

Är den framtida staden både tät och grön?

Hur ska man lösa den till synes självklara motsättningen mellan en tät stad och en grön stad? Om man utgår ifrån att det inte är önskvärt för städerna att växa utåt, vad finns det för alternativ? Johan Rådberg skriver angående höjden på husen att det inte finns någon egentlig anledning till att bygga högre än trevåningshus om man tittar på rymlighetsgraden. Det man tjänar i friyta äts upp av att fler boende ska vara med och dela på detta. Han menar att det inte bara är andelen obebyggd mark som ska ses som ett kvalitetsmått, man måste titta på hur många bostäder som ska dela på den tillgängliga friytan. Hans slutsats är att det bästa alternativet i förtätningssvåg är att bygga låg, måttligt tät stad. Detta tycker jag är intressant, för det alternativet hör

man sällan, när det handlar om förtätning tänker man nog oftast på hög, tät stad. Han menar att det bästa alternativet är trädgårdsstaden som förebild, med blandad bebyggelse, både flerfamiljshus och enfamiljshus, med villabebyggelse, radhus och trevåningshus. På det sättet får man en varierad blandstad med mycket grönområden, både privata och offentliga.

Att ta fram en plan för hur förtätningen ska ske generellt i Sverige är nog svårt, i stort sett omöjligt om man vill ha ett bra resultat. En bebyggelseförtätning måste föregås av noggranna undersökningar, både av vad som händer med den tillgängliga grönstrukturen när befolkningen plötsligt ökar i området. Man måste också titta på vad som händer med området om man bestämmer sig för att ta bort delar av grönstrukturen. Vart kan man ta sig för att uppleva grönska om den lilla gröningen i kvarteret intill försvinner?

Att människor mår bra av grönska är något man har vetat i alla tider och nu vet man det också genom forskningsresultat. Man har sett att just oordnade grönytor är det som har bäst inverkan på utmattningssymtom och har en avstressande effekt. Vad händer då om alla grönytor i staden är ordnade, städade och ”med hög kvalitet”? Vart går man som stadsbo för att stressa av? Man har också sett att närheten till grönområden är väldigt viktig, speciellt för det man kallar ”svaga” grupper, barn och gamla. Dessa grupper har inte samma möjligheter att ta sig längre sträckor för att vistas i grönområden. Speciellt barn har behov av närheten, för att få leka fritt, utan ständig översikt från en vuxen. Det medför att det behövs rejält tilltagna grönområden alldeles intill bostaden, eller en stor bostadsgård så föräldrarna kan känna sig trygga med att släppa iväg barnen.

Bostadsbyggandet i sig kanske inte är något problem för grönområden, men det faktum att man alltid bygger hus på lediga ytor är det. En viss andel av marken som byggherrarna får disponera kanske kan regleras så att man måste bygga offentliga grönytor på den. På så sätt blir också kvarteren levande, och de nya stadsdelarna ger någonting tillbaka till staden, och då tjänar alla på den nya bebyggelsen. Ett exempel på detta är Bo01 i Malmö, där strandpromenaden har blivit omåttligt populär som badplats på sommarhalvåret. Detta var nog inte vad de boende där hade väntat sig, att ungdomar från hela Malmö skulle invadera deras kvarter och ta det i besittning. Redan år 2005 fick man därför bygga en ny badplats norr om Bo01, vilket blev Scaniabadet. Detta är ett av problemen med förtätningen, bebyggelsen hamnar ofta på mycket attraktiva platser dit folk tidigare inte haft tillträde. Nu får allmänheten tillträde till platsen och detta uppskattas inte alltid av de boende. Men detta är kanske det som gör att förtätningen funkar bra på platsen, det har gett stadsdelen ett liv som den inte skulle ha fått annars.

Jag tror inte att det är så enkelt att man kan säga att man är för eller emot förtätning generellt, snarare är det den generella förtätningen jag kan sätta mig emot. En förtätning som utförs på liknande sätt oavsett i vilket land, vilken stad och i vilka rumsliga förhållanden den genomförs, den kan jag protestera mot. Jag anser att förtätningen måste föregås av noggranna konsekvensanalyser innan man kan säga att den är positiv för en hållbar stadsutveckling. Sammanfattningsvis kan väl sägas att förtätningen är mer problematisk än förespråkarna vill ge sken av.

Referenser

Tryckta källor

Boverket (2007) Bostadsnära natur – inspiration och vägledning
Tillgänglig: http://www.boverket.se/MondoSearch/Click.aspx?LinkClick=%2fcgi-bin%2fMsmGo.exe%3fgrab_id%3d0%26page_id%3d1741%26query%3dbostadsn%25C3%25A4ra%2520natur

Bucht Eivor & Persson Bengt, *Grönstruktur i städer och tätorter: Utdrag ur PBL-utredningen 1994*, Stad & Land nr 127:1994, Alnarp

Gröna Fakta 1/2003, *Tätt eller glest – trender och åsikter om god stadsplanering*, Alnarp Tillgänglig: http://www.movium.slu.se/publikationer/grfakta_ingress.cfm?130

Gröna Fakta 4/2005, *Rymlighetens betydelse för bostadsgården*, Alnarp Tillgänglig: http://www.movium.slu.se/publikationer/grfakta_ingress.cfm?149

Guttu Jon et al (1997) *Boligfortetning i Oslo: Konsekvenser for grønnstruktur, bokvaliteter og arkitektur*, Prosjektrapport 1997:13, NIBR, Oslo

Guttu Jon (2008) *Uterom i tett by – Erfaringer fra en studie i fire norske byer*, NIBR, Norge
Tillgänglig: www.husbanken.no/Venstremeny/Stedsutvikling/~media/90CDB7AA93674D7DA79CF85534BB343E.ashx

Guttu Jon & Schmidt Lene (2008) *Fortett med vett – eksempler fra fire norske byer*, NIBR, Oslo, Norge
Tillgänglig: <http://www.husbanken.no/Venstremeny/bibliotek/~media/70DF87E8D3EB46F4A4B04D79C242D609.ashx>

Lundgren Alm, Elisabeth (2001) *Stadslandskapets obrukade resurs: om grönstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling*, Akad.avh. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola

Löfkvist Ingrid, Talling Ami (1981) *Tätt med grönska – Resonemang kring innerstadens friytor vid förtätning*, Alnarp

Patel Runa, Davidson Bo (1991) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur. Lund

Rådberg, Johan (1988) *Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875-1975*, Stockholm: KTH:Arkitektursektionen, R11:1988, Byggforskningsrådet

Saglie, Inger-Lise (1998) *Density and town planning - Implementing a densification policy*, NIBR, Oslo

SOU 1994:36 (1994) *Miljö och fysisk planering: delbetänkande av Plan-och Byggutredningen*, Miljö och Naturresursdepartementet, Fritzes, Stockholm

Westford, Pia (1999) *Bebyggelseförtätning som miljöstrategi*, KFB-Rapport 1999:12, Stockholm

Elektroniska källor

Hundreårsmarkeringen Norge 2005

Tillgänglig: http://www.hundrearsmarkeringen.no/5_7_9.html,

Hämtat: 12/3 2009 ansvarig: <http://www.gazette.no/>

Bildförteckning

Figur 1: www.eniro.se

Framsida. Foto: Karin Jonsson